

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 13.10.2025

Beyaz Özbey, İ. (2025). Türkiye’de Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Değişen Toplumsal İlişkiler Üzerindeki Etkileri: Faruk Filmi Örneği. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(26), 92-110. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1696562>

TÜRKİYE’DE KENTSEL MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ VE DEĞİŞEN TOPLUMSAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: FARUK FİLMİ ÖRNEĞİ

İlknur BEYAZ ÖZBEY¹

ÖZ

Bu çalışma, 2000’li yıllarda Türkiye’de kentsel mekânın dönüşüm sürecini ve bu sürecin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda bu çalışma, günümüz Türkiye’sinin neoliberal küresel kalkınma süreçlerinin kentsel mekanları nasıl dönüştürdüğüne ve bu dönüşümün bireylerin yaşam pratiklerini nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Kentsel mekânlarda bireylerin gündelik yaşam pratiklerini nasıl şekillendirdiği, kentsel dönüşüm sürecinde kentsel mekânların nasıl imgesel bir anlam kazandığı, bu süreçte bireylerin karar mekanizmalarında nerede yer aldıkları ve bu sürecin ne tür yeni eşitsizlikleri ürettiği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde, çalışmada, 2024 yılında gösterime giren ‘Faruk’ filmi örneği üzerinden Türkiye’nin kentsel dönüşüm sürecinin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tematik analiz tekniğine başvurulmuştur. Bu kapsamda, Faruk filmi, kentsel dönüşüm, bireyselleşme, katılım, eşitsizlik, mekân ve toplumsal değerler temaları üzerinden analiz edilmiştir. Yapılan analizler çerçevesinde, bu çalışmada, kentsel dönüşümün toplumsal düzeyde mesafeli, uzak, samimi olmayan ve bireyselseci anlayışları öne çıkardığı görülmüştür. Kentsel dönüşüm sürecinin hızlı yaşandığı dönemlerde yaşlı, yavaş ve yeniliğe çabuk uyum sağlayamayanların ötekileştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sürecin bireylerin toplumsal katılımından uzak bir şekilde gerçekleştiği anlaşılmıştır. İnşaata dayalı hızla dönüşen yeni kentsel mekanların gücün, başarının ve ihtişamın sembolü olan gökdelenler üzerinden şekillendiği ve toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin izdüşümüne dönüştüğü gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Mekân, Kentsel Mekân, Türk Sineması, Türkiye.

TRANSFORMATION OF URBAN SPACE IN TÜRKİYE AND ITS EFFECTS ON CHANGING SOCIAL RELATIONS: THE CASE OF FARUK FILM

ABSTRACT

This study aims to understand the transformation process of urban space in Turkey in the 2000s and the effects of this process on social relations. The main problematic of this study is how urban spaces shape the daily life practices of individuals, how urban spaces gain an imaginary meaning in the process of urban transformation, where individuals take part in decision-making mechanisms in this process and what kind of new inequalities this process produces. Within the framework of this problematic, the study analyses the effects of Turkey’s urban transformation process on individual and social life through the example of the film ‘Faruk’, which was released in 2024. In the study, thematic analysis technique was used within the framework of qualitative research method. In this context, the film Faruk was analysed through the themes of urban transformation, individualisation, participation, inequality, space and social values. In this context it has been observed that urban transformation has brought forward distant, distant, insincere and individualistic understandings at the social level. It has been concluded that the elderly, slow and those who cannot adapt to innovation quickly are marginalised in periods when the urban transformation process is experienced rapidly. It has been understood that this process takes place far from the social participation of individuals. It has been observed that new urban spaces, which are rapidly transformed based on construction, are shaped through skyscrapers, which are the symbols of power, success and splendour, and have turned into a projection of social and economic inequalities.

Keywords: Urbanization, Space, Urban Space, Turkish Cinema, Türkiye.

¹ Doç. Dr, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ilknurbeyaz087@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9809-9085>

Giriş

Mekân, psikolojik, fenomenolojik, sembolik, yapısalcı, bağlamsal, kültürel, antropolojik ve tarihsel açılardan çok çeşitli disiplinlerin inceleme nesnesidir (Güleç-Solak, 2017). Harvey, mekânın kapitalist üretim süreci içerisinde üretildiği ve yeniden inşa edildiği bir sürece vurgu yapmaktadır (Harvey, 2003; Castree, 2021). Lefebvre ise mekânı, iktidarın, egemen sınıfın, teknokratların elinde bir araç olarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 2022). Lefebvre, mekânın bu haliyle coğrafi bir terim olmanın ötesinde işlevselliği üzerinde durarak mekânın politik yönünü öne çıkarmaktadır. Bu anlamda mekân, toplumsal bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Lefebvre mekânı, üretim biçimine göre şekillenen ve politik kimliği bulunan bir yer olarak tasarlamaktadır (Lefebvre, 2015; Aydın, 2020). Dolayısıyla üretim biçimine göre şekillenen mekânlar ve bu dönüşümün temel aktörleri dikkate alındığında ekonomik eşitsizliğin kaçınılmaz olduğu da görülmektedir.

Eşitsizlikler özellikle de ekonomik alandaki eşitsizlikler, mekânların farklılaşmasının da temel kaynaklarını oluşturmaktadır. İşgücü ve enformelleşmeye ilişkin düzenlemeler neticesinde ekonomik olarak ortaya çıkan eşitsizlikler mekâna yansımaktadır. Mekânların özellikle kentsel mekânların yeniden inşası ve yeniden düzenlenmesi kentteki farklılaşmaların da yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Alpman, 2019). Kentleşme, kapitalist süreç içerisinde özgün bir şekilde kullanılıp dönüştürülmektedir. Kapitalizm, çatışmalı ve tartışmalı bir şekilde sermayenin bölünmesini zorunlu kılmaktadır (Harvey, 2017). Sermayenin ya da fayda sağlayacak maliyetlerin kırsal mekânlara göre kentsel mekânlarda daha çok belirginleşmiş, kentsel dönüşümlerle birlikte farklı bir form kazanmaya başlamış ve sosyal adaletin tartışmalı bir içeriğe sahip olmasına neden olmuştur. Bu durum da toplumsal olarak farklılaşan kesimler için kentsel dönüşümle birlikte sosyal adalete yönelik algı ve tutumları da farklılaşacaktır (Alptekin, 2025).

Türkiye’de kentsel dönüşüm süreci kentleşmenin ve gecekondulaşmanın mirası üzerinde şekillenmiştir. Kentlere göç etmek zorunda kalanların barınma veya konut ihtiyacını giderme noktasında bir çözüm yolu olarak beliren gecekondu, yıllar içerisinde ülke genelindeki kentlerde hızla yaygınlaşarak önemli bir kent sorunu haline almıştır (Türk ve Bölükbaşı, 2021: 200). Türkiye’de kentsel mekânın dönüşümü gecekondulaşmadan kentsel dönüşüme doğru bir dönüşüm yaşamış ve günümüze dek sürmüştür. Türkiye’de kentsel dönüşüm, 2000’li yılların başında AK Parti iktidarı döneminde kentsel yenileme, kentsel canlandırma ve kentsel kalkınma projelerini tanımlamak için sıkça kullanılan bir kavram olmuştur (Çavuşoğlu ve Strutz, 2014). Türk hükümeti kamu yatırımlarını ve özel sermayeyi altyapı ve konuta kanalize ettikçe, kentsel doku da buna uygun olarak gelişmiş - şehirler genişlemiş, yeni mahalleler inşa edilmiş, lüks yüksek binalar ve alışveriş merkezleri çoğalmıştır (Bayırbağ, Schindler ve Penpecioğlu, 2023). AK Parti iktidarının kentsel dönüşüm projeleri, sadece toplumun yoksul kesimleri için kentlerin kenar bölgelerine yüksek katlı apartman blokları inşa etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda eski gecekondular yerleşimleri olan düşük gelirli bölgelerin temizlenmesini ve özelleştirme yoluyla kent içi alanların yeniden yapılandırılmasını da gerçekleştirmiştir (Saraçoğlu ve Demirtaş-Milz, 2014).

Kente yeni imaj kazandırılması, eskinin yıkılıp yerine yenisinin yapıldığı, eskinin günün koşullarına göre restore edildiği ve güvenlik amacıyla kentsel dönüşüm çalışmaları

gerçekleştirilmektedir. Kentsel dönüşümün sözü edilen amaçlarının dışında hem dönüşüm sürecinde hem de dönüşüm sonunda sadece kentsel mekânların değil aynı zamanda mekân üzerinde gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştiren bireylerin de etkilendiği bir süreci kapsamaktadır. Yaşanan mekânsal dönüşüm aynı zamanda toplumsal ilişkilerin değişmesine de neden olmaktadır. Özellikle kentsel dönüşüm sürecinde kamulaştırmanın yapılmasıyla birlikte insanların uzun yıllar yaşadıkları mekânların dönüşüme uğraması ve bu mekânlardan uzaklaştırılmaları yeni eşitsizlikleri de gündeme getirmektedir. Bu çerçevede, kentsel mekanların dönüşümü bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediği, ne tür anlamları ürettiği, katılım süreçlerini nasıl şekillendirdiği ve ne tür eşitsizlikleri doğurduğu bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur. Bu sorunsal çerçevesinde çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır: Kentsel mekânda yaşayan bireyler gündelik yaşamdaki toplumsal ilişkilerini hangi dinamikler ekseninde kurmaktadır? Kentsel dönüşümle birlikte kentsel mekanlar nasıl bir imgesel anlam içermeye başlamıştır? Kentsel dönüşüm sürecinde bireyler karar mekanizmalarının neresinde yer almaktadır? Dönüşen kentsel mekanlar ne tür yeni eşitsizlik biçimleri ortaya çıkarmıştır? Bu temel sorular ışığında çalışmada Faruk filmi üzerinden günümüz Türkiye’inde kentsel mekanların dönüşümünün toplumsal yansımaları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de son 10-15 yılda sinemada kent, kentsel mekanlar ve kentsel dönüşüm temalı filmlerin öne çıktığı, bunların kendine has bir tür olduğu ve bu çalışmanın konusunu oluşturan Faruk filminin de bu türlerden biri olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu filmler Türkiye’de kentsel dönüşümün yol açtığı toplumsal meseleleri farklı boyutlarıyla ele almaktadır.

Mekân ve Kentsel Mekânın Dönüşümü

En bilindik söylem ile mekân, genellikle yer, bölge ve arazi kavramlarıyla eş anlamlı bir şekilde kullanılmaktadır (Hubbard ve Kitchin, 2021). Ev ve yurt anlamı da olan mekân, bireylere hareket imkânı sağlayan ya da bireylerin hareketlerini kısıtlayan bir yer olarak da tanımlanmaktadır. Bu anlamda hem bireyi hem de toplumu biçimlendiren yönüne vurgu yapılmaktadır (Taşçı, 2021). Bu anlamda mekânın, insan ilişkilerinin şekillendiği yer olması itibarıyla mekânın toplumsal yönü ortaya çıkarak, sosyal bilimlerin ve özellikle sosyolojinin ilgi alanları içine dâhil olmaktadır.

19. yüzyılda mekân kavramı Sanayi ve Fransız Devrimleri’yle birlikte kırdan kente göçlerin bir sonucu olarak kentle özdeş hale gelmiştir. Kentler, sanayinin, ticaretin, hizmet sektörünün, askeriyenin, eğitimin ve yönetsel yapıların yer aldığı, farklılıkların, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşandığı mekanlardır (Şentürk, 2016: 77). Kentsel mekanlar, kırsaldan farklı olarak kente özgü niteliklerin birlikte yer aldığı mekanlar olarak anlam kazanmıştır. Simmel, modern kent yaşamını analiz ederken bireyi merkeze almış ve kentlerin ürettiği nesnel kültürün bireysel kültür üzerinde kurduğu tahakkümü analiz etmiştir. Simmel’e göre modern kent insanı, geleneksel toplumlardaki bağlayıcı ilişkilerin yerine bireysel alanın sınırlarının belirgin bir biçimde çizildiği bir mekânda var olur (Simmel, 2009: 229-230). Simmel’i modernliğin ilk sosyoloğu olarak niteleyen David Frisby, Simmel’e referansla metropol ve modern şehir hayatını, genel olarak, modern para ekonomisinin doğurduğu sonuçların konumlandığı yer olarak tanımlar (Frisby, 2012: 97). Frisby’e göre, metropol, hem toplumsal ayırışmanın ve karmaşık toplumsal ağların odak noktası, hem de belirsiz kolektivitelerin konumlandığı yerdir (Frisby, 2012: 104).

Bir mekân, fiziksel olmasının yanında algılanması, hissedilmesi ya da yorumlanması ile inşa edilmektedir. Bu durum o mekânın bireyler tarafından adlandırılmasını, belirli bir kimlik kazanmasını ve dolayısıyla tanımlanmasını sağlamaktadır (Gierny, 2000). Mekân kimliği ise, kişilerin öz kimliklerinin yanı sıra bireyin içinde yaşadığı fiziksel mekâna ilişkin bir yapıdan oluşur. Sözü edilen bu yapı, bireylerin fiziksel mekânla bağlantılı olarak fikirleri, duyguları, değerleri, tercihleri ve anlamlandırmaları ile şekillenmektedir. Dolayısıyla mekân kimliği çevresel geçmiş olarak adlandırılmaktadır (Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983). Mekân, toplumsal bellekte iz bırakarak, aidiyet ve kimliğin önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır. Hafıza, aidiyet ve kimlik kavramlarının öne çıkması mekânın toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla mekân hem toplumu etkileyen hem de toplumdan etkilenen bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda mekân, sadece fiziki bir terim olmanın ötesinde toplumsal dünyayla, toplumsal dünyanın ilişki ve iletişim ağlarıyla yakından ilişkili olarak yeni bir anlam kazanmaktadır. Bireylerin toplum içerisindeki toplumsal eylemleri neticesinde mekân yeniden üretildiği gibi, yeniden üretilen mekânlar da toplumsal ilişkileri ve bireyleri dönüştürmektedir (Aydın, 2020).

Mekân, ilk olarak bireyin kuşattığı bir alan olarak görülmektedir. Bireylerin gündelik yaşam çerçevesinde ilgileri, beğenileri, zevkleri ve yaşam koşulları itibarıyla mekânı şekillendirmektedir. Mekân üzerinde gelişen sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkiler mekâna yansyarak mekânın şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Tasarlanan ve şekillenen mekânlarda bireylerin kimliklerine, belleklerine ve yaşamışlıklarına ait izler bulunmaktadır. Dolayısıyla her mekânın kendine has bir imajının olması bu durumdan ileri gelmektedir. Mekânın bir diğer yönünü ise, bireyin kuşatıldığı bir alan olarak karşımıza çıkmasıdır. Nasıl ki bireyin toplumsal ilişkiler kapsamında mekânın şekillenmesi söz konusu ise, şekillenen mekânlar da bireyleri etkilemektedir. Karşılıklı etkileşimin bulunduğu alan olan mekân, fiziksel bir terim olmanın ötesinde toplumsal yönünün ağır bastığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lefebvre’ye göre mekân, edilgin ve içi boş bir kategori olarak düşünülemez. Bir ürün olarak karşımıza çıkan mekân, etki ve tepki ile üretim süreci içerisinde aktif bir şekilde yer alır. Emegın üretimi, emegın örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve ürünün taşınmasını gerekli kılan paylaşım ağları içerisinde yer alan mekân, üretim sürecine, üretim ilişkilerine ve üretici güçlere dâhil olduğu görülmektedir. Diyalektik olarak hem bir ürün hem de üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin de temel kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla her üretim tarzı da kendine uygun mekânını üretmektedir. Her üretim tarzı toplumsal ilişkilerle birlikte kendi mekânını ve kendi zamanını örgütler ve üretir. Yeni üretim tarzı, mekâna sahiplenmekte ve kendi amaçlarına göre sahiplenilen mekânı değiştirip dönüştürmektedir (Lefebvre, 2015).

Diyalektik olarak hem bir ürün hem de üretici olarak karşımıza çıkan mekân, hem ideolojiktir hem de bilgidir. Bu durumda bu mekânın rasyonel-işlevsel-araçsal olduğu söylenebilir (Lefebvre, 2022). Bu durumda mekân bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle neoliberal iktisat politikaları çerçevesinde mekân, sermayenin metalaştırdığı bir ürün olarak algılanıp sermaye sahiplerine satılmaktadır (Kars-Kaynar, 2015). Mekânın meta olarak yeniden üretilme süreci mekânın, her dönemde yeni bir şeye dönüşmesi anlamına gelmektedir. Kapitalistleşme sürecinde özellikle üretim süreci, üretim ilişkileri ve siyasi iktidar ekseninde dönüştürülen mekânlar, sermayenin önemli kaynakları arasında yer almaya başlamıştır.

Dolayısıyla sermaye için meta haline gelmiş olan mekân, aynı zamanda dönüşümün de gerçekleştiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun son yıllardaki en canlı örneğini ise kentsel dönüşüm projeleri oluşturmaktadır.

Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Süreçleri

Mekânı şekillendiren temel belirleyicilerinden biri iktidardır. Siyasal iktidarlar ve egemen sınıfın iktidarı kendi ideolojileri çerçevesinde mekânları düzenlemektedirler. Özellikle kentsel mekânlar üzerinde gerçekleştirilen düzenlemeler ya da dönüşümlerle siyasal iktidarların kendi ideolojileri çerçevesinde güç ve ihtişamlarını sergilemektedirler (Aydın, 2020). Mekânın değişimi ya da dönüşümüne konu olan alanlardan birini de kentsel dönüşümler oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri kentin temel sorunlarını çözmek amacıyla uygulamaya konulan projelerdendir. Özellikle kentin ekonomik, sosyal ve fiziksel görünümü ile ilgili problemleri esas alarak mekânsal dönüşüm gerçekleştirilmektedir.

Kentsel dönüşümün tanımlanmasıyla ilgili çabalar 19. yüzyıla dayanmaktadır. 19. Yüzyılda dönüşümü gerçekleştirilmek istenen mekânlar ‘sefalet yuvası’, 20. yüzyılda ise bu mekânlar ‘çöküntü bölgesi’ olarak nitelendirilmiştir. Sözü edilen tanımlamalardan sonra kentsel dönüşüm meşruluk kazanmıştır (Şentürk, 2017). Özellikle bu bölgelerdeki olumsuz çevre ve bu çevredeki olumsuz yaşam koşullarının dönüştürülmesi ya da iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Çöküntü alanlarının kentsel yoksulluk ve şiddet alanları olarak görülmesinden dolayı mekânsal iyileştirme sağlandığında yoksulluk ve şiddetin de azalacağı düşünülmüştür. Yoksulluğun da aynı zamanda dönüşerek sınıfsal ayrışma ya da sınıfsal çatışmanın görece bir şekilde azalacağı iddia edilmektedir. Bununla birlikte kentler kapitalizmin aktörlerinin birikim amacı olarak görüldüğünden kentsel dönüşüm kapitalist birikimin bir ürünü olarak olumsuz bir işleve sahiptir (Yaman ve Şahinbaş, 2017). Ayrıca kentsel dönüşüm ile birlikte sermaye birikimine kapı aralanması, aynı zamanda yeni eşitsizlikleri de gündeme getirmektedir. Soylulaştırma ve yenileme projeleri kapsamında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm, çöküntü alanlarında yaşayan yoksulları yerinden ederek kentin yeni yoksul alanlarına doğru itmektedir. Bunun yanı sıra kentsel dönüşüm, kent sakinleri için boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ve tüketimin merkezinde bulunabilecekleri alanlar oluşturmaktadır. Stadyumlar, fuar alanları, güvenli alışveriş merkezleri, park ve eğlence merkezleri ile kentsel dönüşümün, sermaye birikiminde temel araç olarak rol aldığı görülmektedir (Kurtuluş, 2017).

Kentsel dönüşümü dünyadaki ilk örneklerinin sanayileşen ülkelerden İngiltere’de 1851 yılında çıkarılan konut kanunu çerçevesinde gerçekleştirilen ve daha çok Londra’yı merkeze alan çalışmalar ile yine 1851-1870 yılları arasında Fransa’da Paris’i merkeze alan Baron Haussmann’ın kapsamlı çalışmaları olduğu söylenebilir. Türkiye’de kentsel dönüşüm başlığında, bu sürecin kolaylaşmasını sağlayacak finansman modellerinin geliştirilmesi, mekânsal planlama ve kentsel dönüşüm uygulamalarının bütünleşik bir şekilde değerlendirilmesi, kentsel dönüşüm uygulamalarında uzlaşma süreçlerinin geliştirilmesi, ulusal ölçekte kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin proje verilerinin ilgili paydaşlar tarafından izlenebilmesini sağlayacak bilgi sistemi altyapısının geliştirilmesi gibi tedbirler öngörülmüştür (Bölükbaşı, 2024: 104). Türkiye’de kentsel dönüşüm konusunun bizzat bu adla olmasa da yıkıp yeniden yapmayı mümkün kılan 1966 tarih ve 775 sayılı Gecekondu Yenileme Yasası sayesinde ilk kez kanunlarda yer bulduğu söylenilebilir. Ardından 1984 yılında çıkarılan, İmar

ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler başlıklı ve 2985 sayılı kanunla süreç pekiştirilmiştir. Nihayet 2004 yılında 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ile kentsel dönüşüm bir kavram olarak da yasalarda yer bulmuştur. Bununla birlikte yasalardaki kentsel dönüşümü yerel boyuttan ülke çapına taşıyan yasa 2005 yılında çıkan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun olmuştur. Bu yasaların oluşmasında 2000’li yıllarda hâkim olan neoliberalizmin kent ve mekân politikaları çerçevesinde inşaat ve turizm sektörünün belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşümün ilk örneği 1989 yılında Ankara’da uygulamaya konmuş olan ve gecekondu alanları ile ilgili çözüm üretmesi umulan bu yönüyle sonraki projelere de ilham kaynağı olarak görülen Dikmen Vadisi Projesidir. Bu proje gecekondu alanlarını dönüştürmesi beklenen 5000 konutluk bir proje olarak bu tür alanlarla ilgili kentsel dönüşüm çalışması yapılan ilk büyük örnek olarak bilinir (Alptekin, 2025, s. 322-323).

Kentsel dönüşüm kavramının tanımladığı olgunun kendisi de zaman içinde dönüşmüş, farklı anlamlar almıştır. Bu anlamlar üç ana başlık altında toplanabilir: üst gruplara hitap eden ve özel sektör eliyle yapılan kentsel dönüşüm, TOKİ-belediye iş birliği ile gecekondu mahallelerine yapılan müdahale sonucu olan kentsel dönüşüm ve son olarak afet riski çerçevesinde gerçekleşmekte olan kentsel dönüşüm (Erman, 2016, s. 79). 1994 yılında kuruluş amacı kentsel yapılaşmanın seyrini belirlemek, gecekondu önleme politikalarını hayata geçirmek ve düşük gelir grubundaki vatandaşlara konut edindirmek olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kurulmuş, bunun ardından da kentsel dönüşüm faaliyetleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarda dar kapsamda da olsa gecekondu önleme şeklinde yürütülen faaliyetler 2000’li yıllara gelindiğinde yetersizliğinin ve TOKİ’nin amacına uygun sonuçlar üretememesi sebebiyle 2985 sayılı, 2003 tarih ve 4966 sayılı kanunla da revizyona uğramış olan yeni kanun yürürlüğe sokulmuş ve kanun dairesinde Toplu Konut İdaresi’nin görevleri yeniden tanımlanmış, yetkileri genişletilmiştir. Geline nokta 2012 yılında 6306 sayılı Afet Yasası çıkarılarak kentsel dönüşüm faaliyetleri yerel yönetimler kontrolünde ve merkezi yönetim güdümünde devam ettirilmektedir (Yaman ve Şahinbaş, 2017, s. 62). Özellikle 1999 Marmara ve Düzce Depremlerinde yaşanan yıkımlarla daha da görünür hale gelen kentleşme, yerleşme sorunlarıyla, üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan konularından biri haline gelmiştir. Afet risklerinin azaltılması ve gecekondu alanlarının dönüşümü başta olmak üzere çeşitli amaçlarla kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaya başlamıştır (Genç, 2008, s. 116).

Tarihsel süreç içerisinde kentsel dönüşüm kavramına ilişkin içeriğin yenilenmesi ve genişlemesi söz konusudur. Özellikle bu içerik daha çok kentlerin görsel zeminin iyileştirilmesinin yanı sıra daha güvenli bir yaşam alanı oluşturulması noktasında şekillenmektedir. Depremlerin yıkıcı etkileri ve yangın gibi doğal afetlerle karşılaşılması kentsel yaşam alanlarında emniyet ve korumayı daha ön plana alan bir dönüşüm hedeflenmektedir. Kentsel dönüşümle birlikte kentsel mekânlar daha güvenli mekânlar haline getirilirken diğer taraftan görsel olarak da mekânların yenilenme çabası kentsel dönüşümün meşruiyet alanını oluşturmaktadır. Farklı sebeplerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri kapsamında mekânsal dönüşüm gerçekleşmektedir. Fiziksel mekânın değişimi aynı zamanda toplumsal süreçlerin de değişimi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle çeşitli sebeplerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm, fiziksel mekânı dönüştürürken

toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal yönüne de etki etmekte ve değişimin kaynağını oluşturmaktadır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırma, çeşitli, karmaşık, değişken ve birçok yöntemi içeren araştırma alanıdır. Nitel araştırmanın temel amacı, araştırılan konuya derinlemesine bakılmasını sağlamak, derinlemesine inceleme sahası oluşturmaktır (Punch, 2014). Olayları ve olguları derinlemesine anlama imkânı sunan nitel araştırma, aynı zamanda bireylerin, toplulukların ve nihayetinde toplumun anlam dünyalarını değişen tarihsel süreçte analiz etmemize kaynaklık etmektedir. Bu anlamda çalışmada nitel araştırma yöntemine dayalı tematik analiz tekniğine başvurulmuştur. Tematik analizde, yorumlar kullanılmaktadır. Bu analiz türünde kelimelerin ya da kelime öbeklerinin sayılması yerine, örtülü ya da açık fikirleri açıklamaya, anlamaya ve tanımlamaya yönelir. Bu amaçla gerçekleştirilen kodlar, analiz için özet görevi görmektedir (Namey vd., 2008). Tematik analizde olaylar ya da olguların derinlemesine anlaşılabilmesi için veriler, belirli kodlamalar ekseninde analiz edilmektedir. Bu kapsamda, Faruk filmi, kentsel dönüşüm, bireyselleşme, eşitsizlik, mekan ve toplumsal değerler temaları üzerinden analiz edilmiştir. Sözü edilen temalar, verilerin bağlamları ile birlikte derinlemesine anlayabilme olanağı sağlamaktadır.

Araştırma verilerinin analizi ve yorumlanmasında, nitel araştırma tekniklerinden betimsel analiz tekniğine başvurulmuştur. Bu analiz türünde veriler özetlenir ve yorumlanır. Başka bir ifadeyle ham haldeki veriler, herkesin anlayabileceği veriler haline getirilmektedir (Altunışık, Çoşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2007). Bu anlamda filmler, toplumsal olay ve olguları bağlamları içerisinde derinlemesine anlama fırsatı sunmaktadır. Filmdeki karakterlerin tutumları, tavırları, yaşadıkları olaylar, ilişkiler ve günlük hayat ve iletişim ağları toplumsal gerçeklikleri yansıtmaktadır. Dolayısıyla çalışma kapsamında Faruk filmi ile mekânın dönüşümü ve bireylerin bu dönüşüm sürecinin hangi aşamasında yer aldıklarını ve dönüşen toplumsal ilişkileri derinlemesine analiz imkânı sunulmuştur.

Yönetmenliği Aslı Özge’nin üstlendiği drama-belgesel türü olan ‘Faruk’ filmi 2024 yılında izleyicisiyle buluşmuştur. Filmin ana karakteri olan Faruk 1928 doğumludur, çok uzun yıllar İstanbul’da sakin bir apartmanda oturmaktadır. Çeşitli nedenlerden kaynaklı olarak kentsel dönüşümle apartmanın yıkılıp yerine yenisinin inşa edileceği bir süreci konu alan filmde, Faruk karakterinin bu süreç içerisinde kentsel dönüşüm sürecine katılımı, arkadaş ve komşuluk ilişkilerini, baba-kız ilişkisinin karmaşıklığını gözler önüne sermektedir. Apartmanın yıkıldıktan sonra projelerin avantaj ve dezavantajları ekseninde müteahhit ve apartman sakinleri arasında tercih ikilemi ve tartışmalar yaşanmaktadır. Herkesin farklı istek ve beklentilerinin olmasına karşılık çoğunluğun kararı ile bir müteahhit ile anlaşmaktadırlar. Faruk Bey ise apartmanın yıkılmasını istemez ama kentsel dönüşümü zorunlu olarak kabul eder. Müteahhitlerin projeleri arasında bir tanesi tercih edilir. Yaşlı ve geleneksel ilişki ve iletişim ağlarını kullanan Faruk Bey, hiçbir isteği göz önünde bulundurulmamasına rağmen, dönüşüme mecburen onay verir. İşlerin hızlı ilerleyebilmesi için Faruk Bey’e vekâletini ayrı yaşadığı kızı Özge’ye vermesi yönünde baskı yapılır. Kendisi, işleri halledebileceğini düşünür ve bu öneriyi reddeder. Geleneksel komşuluk ilişkilerinin hâkim olduğu apartman yıkılır, geçici süreliğine başka bir apartmana taşınan Faruk Bey, hiç kimsenin birbirine selam vermediğinden,

konuşmadığından ve çok mesafeli olduğundan yakındır. 1900’lü yılların başında ABD’li Emery S. Bogardus tarafından kullanılan arzulan sosyal mesafe ölçeği, herhangi bir grubun toplumsal bakımdan benimsenme derecesini ölçmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Bogardus, 1925; Bogardus, 1933). Bu yaklaşım Faruk Bey’in yakındığı sosyal mesafeyi örneklendiren bir kuramdır. Bu bağlamda, telefonunun çalınması, sürekli evrak işleri için akli dengesinin yerinde olduğuna dair evrak alma zorunluluğu ve yeni olan mekânsal duruma alışmakta zorlandığı için vekâleti kızına verir. Apartmanın yıkımı ve yeni inşa sürecini sürekli takip eden Faruk Bey, kızının kendi dairesini haber vermeden sattığını öğrenir. Kentsel yaşamın yakın ama mesafeli ilişkilere çevirdiği tüm toplumsal ilişkilerle yüzleşen Faruk Bey’in hayal kırıklığı ile film son bulur.

Kentte Yaşamak: Modern, Akışkan, Hızlı ve Yeniliğe Uyumlu

Mekân, toplumun ve toplumsal süreçlerin nabzını tutmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik sınıfa mensup olan bireylerin bir araya geldiği önemli bir ortaklık sunmaktadır. Mekân, paylaşımda bulunan insanların ilgileri, beklentileri, yaşam dinamikleri çerçevesinde şekillenmektedir (Ayhan, 2022). Ek olarak mekânlar, belirli bir hayat tarzı oluştururlar. Bireylerin o hayat tarzı etrafında gündelik yaşam pratiklerini ya da toplumsal eylemlerini gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Kırsal mekânlar geleneksel, homojen, daha yakın ilişki ağları ve mekanik dayanışmanın mevcut olduğu mekânlardır. Kentsel mekânlarda ise modern, hızlı, akışkan, heterojen, daha mesafeli ilişki ağları ve organik dayanışmanın yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla kentsel mekânlarda yaşayan bireylerin sözü edilen özelliklere sahip olması ya da o özelliklere ayak uydurması beklenmektedir. Sözü edilen özelliklere ayak uyduramayan bireylerin bu kalıpların ötesinde kalmaları ve ötekileştirilmeleri söz konusu olmaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin kentsel mekânlarda yer alan hayat tarzına ayak uydurmada biraz zorlandıkları görülmektedir. Filmde Faruk Bey’in kentsel mekânda yaşadığı deneyim ise şu şekildedir:

Genç Komşu: Faruk Bey apartmanın kentsel dönüşümü hakkında ne düşünüyorsunuz?

Faruk Bey: Bilmiyorum, varmış öyle bir durum. Bir toplantı yapmak lazım. Apartmanın durumunu bilmiyorum.

Genç Komşu: Araştırın biraz Faruk Bey. (Küçümser bir ifade)

Yaşlı Komşu: (Gazetede ki ölüm haberlerine bakarak) Hepimiz bir gün öleceğiz. Hepimizin ilanı çıkacak burada.

Genç Komşu: Olur mu, gençsiniz daha. Ayrıca insan 100 yaşına kadar yaşayacak gibi hareket etmeli.

Müteahhit: Faruk Bey, geç kaldınız, çok bekledik sizi. Her aşamada sizi böyle beklersek işlerimiz aksar.

Yönetici: Faruk Bey bu işler sizi yoracak belli, kızınıza verin vekaletinizi.

Faruk Bey: Hayır, ben halledebilirim kendi işlerimi.

Faruk Bey: (Telefonu çaldırır ve hırsıza sürekli sesli mesaj bırakır) Telefonumu geri getir. Ne kadar paraya ihtiyacın varsa veririm. Kızım yurt dışında, tek bağımlı o var. Onunla konuşuyordum. Bir de birkaç numara var, başka kimsem yok. Telefonumu geri getir. Bir

yere başvursam sürekli akıl kâğıdı istiyorlar benden. Telefonunu çaldırdı demesinler bana.

Kent yaşamı akışkan, hızlı, dinamik, sağlıklı, genç ve yeniliğe çabuk adapte olmayı gerektirir. Kentsel mekânların kalabalık ve akışkan iklimine ayak uydurmak, bu özelliklere sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Bu özelliklerin tersine yavaş, sağlıklı olmayan, kentsel yaşam dinamiklerini aksatan bireylerin ötekileştirildikleri ya da sözü edilen yaşam kalıplarına ayak uyduramayanların kentin çeperlerine itildikleri görülmektedir. Kentin hızlı, kalabalık, akışkan halinin yanında Faruk Bey’in yaşlı, yavaş, sağlıklı olmayan, işleri aksatan yönü vurgulanmıştır. Bu özellikler aynı zamanda modernitenin yanında gelenekselliğin sembolü olarak görülmektedir. Nitekim kentsel dönüşüm sürecinde Faruk Bey kimliği üzerinden sembolleştirilen özellikler dezavantajlı olarak nitelendirilmekte ve mekânlar dönüştürülürken bu özellikler de dönüşüme uğramaktadır.

Mekân, kapitalizm aracılığıyla hâkim politik ideolojilerin müdahale alanları olarak görülmektedir. Mekânın yenilenmesi, dönüştürülmesi ya da yeni bir form kazanması bu durumdan ileri gelmektedir. Yeni form kazanan mekânlarda eski özelliklerinin bir kısmı da dönüşüme uğramaktadır. Eski geleneksel özellikler yerini yenisine bırakırken bir diğer taraftan eski sakinler de yerini yeni sakinlere bırakmaktadır (Aslan, 2022). Bu durum aslında fiziksel yatırımdan çok daha fazlasını içermektedir. Hayat tarzı, yüksek kültür ve moda alanlarında yenilikçi, heyecan verici ve yaratıcı olmalıdır kent. Kültürel etkinlikleri destekleyen, geniş bir kentsel hizmetler yelpazesine yönelik yatırımlar, gelirler dolaşımında artı değer ele geçirme dürtüsüyle bağlantılıdır (Harvey, 2017, s. 78). Sermayenin ilgi odağı olan mekânlar üzerinden dönüşüm gerçekleşirken, bireyleri ve bireylerin gündelik yaşam pratiklerini de değiştirmektedir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçerken sözü edilen durumlar görülmektedir. Önceki toplumsal yapı ve ilişkilerin yerini yeni ve modern toplumsal yapı ve ilişkiler almaktadır. Kentsel bölgelerde modern toplumlara özgü yaşam pratikleri, algı ve tutumların mevcut olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin kentsel yaşama özgü yaşama deseninin farkında olmaları ve bu desene ayak uydurmaları beklenmektedir. Sözü edilen yapı içerisinde geleneksel yaşam modelini simgeleyen Faruk Bey’in duruma ayak uydurma noktasında zorluk yaşadığı görülmektedir. Kentsel mekâna özgü yaşam stiline ayak uyduramaması ve kentsel dönüşüm sürecini tam olarak kavrayamaması dezavantajlı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşı dolayısıyla kentsel dönüşüm sürecinde işlerin yavaşlamasının ya da aksamasının nedeni olarak görülmektedir. Sürece ait işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için genç ve dinamik olan kızına vekâlet vermesi yönünde yapılan baskılara maruz kalmaktadır. Yapılan baskılar, kentsel dönüşüm sürecine ve yeni kavramlara uzak olması, yeni kalıpları kabullenememesi gibi nedenler bireyi sürecin dışına iterek ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla sözü edilen nedenler, hem kentsel mekândaki yaşam dinamikleri için hem de kentsel dönüşüm süreci için dezavantajlı olarak kabul edilen pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yakın Ama Uzak İlişkiler: Toplumsal Değerlerin Dönüşümü

Mekânlar, toplumların iletişim biçimine göre şekillenmektedir. Bu durum bireylerin ve toplumların mekânsal tercihlerini belirleyen dinamikleri oluşturmaktadır. Mekânların belirli anlamlar üzerinden şekillenmeleri, o mekân üzerinde paylaşımda bulunan bireylerin iletişim

biçimini şekillendirmektedir. Dolayısıyla farklılaşan mekânlarda iletişim kuran bireylerin birbirlerine nasıl, ne şekilde ve hangi anlam üzerinden tepki verdiklerini şekillendirmektedir (Erdönmez, 2020). Farklılaşan bu mekânlarda bireyler aralarındaki duygusal yakınlık veya mesafeye göre etkileşimde bulunmaktadır (Simmel, 1997). Her mekân kendine ait bir yapı ve iletişim ağı oluşturmaktadır. Mekân değişime uğrayınca ona ait olan ilişki ağları ve iletişim yapısı da değişime uğramaktadır. Değişen yapı üzerinden eski iletişim ağlarını/bağlarını sürdürmeye çalışmak ya da bu ağları/bağları aramak karşılıksız kalmaktadır. Kentsel mekânlarda modern ilişki ağlarının mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim modern kentsel mekânda geleneksel ilişki ağlarını sürdürmeye çalışan Faruk Bey’in deneyimleri şu şekildedir:

Yaşlı komşu: Nasıl fark etmezler öldüğünü.

Genç komşu: Kimliği, telefonu, cüzdanı yokmuş yanında. Hırsızlık olayı muhtemelen. Başımız sağ olsun.

Faruk Bey: Kaç saat adam metroda ölmüş bir şekilde dolaşmış.

Yaşlı Komşu: İnsanlar hiç mi merak etmedi, bu adam öldü mü yaşıyor mu diye. Kimse de bakmamış. Üstelik cüzdanını da çalmışlar.

Genç Komşu: 65 yaş üstü insanlar bedava dolaşıyorlar ya, öyle bir şey mi zannettiler acaba.

Yaşlı komşu: Tek tesellimiz adam kalabalık içinde ölmüş. Ben ölsem kokum iki günde çıkar.

Genç Kadın Komşu: İki tane taş var, biri bina taşı diğeri musalla taşı.

Kadın Komşu: Her yer bina her yer taş.

Genç Kadın Komşu: Kalpten gitmezsek ya depremden gideceğiz ya da bina inşaatından. Şu meseleyi bir an önce halledelim. Toplantı yapalım.

Faruk Bey: Benim çok rızam yok apartmanın yıkılıp yeniden yapılmasına.

Genç Komşu: Apartmanı yıkacak mıyız, yeniden mi yapacağız. Bu kentsel dönüşüme bir an önce başvurmalıyız.

Faruk Bey: Bunun yeri burası değil, bunları toplantıda konuşalım.

Faruk Bey: (Yeni Taşındığı Evde) Kimse birbirini tanımıyor. Kimse birbirine selam vermiyor. Ne hoş geldin diyen var, ne güle güle diyen, ne de kim olduğunu soran var. Bir yönetici ile tanıştım. Neyse birkaç ay sonra gideceğim.

Faruk Bey: Apartmanın görünümü fena olmamış. Fark etmiş bayağı. Şimdi oturduğum evi de yıkacaklarmış. Anlaşmaya varmışlar. Yetişir mi, taşınabilir miyim buraya.

Müteahhit: Verdiğimiz tarihe yetiştireceğiz.

Faruk Bey: Bu oda küçük olmuş, mutfak ön tarafa gelmiş.

Müteahhit: Kızınız evi sattı Faruk Bey. İyi bir müşteri buldu. İyi fiyata verdi.

Faruk Bey: Haberim yoktu sattığından.

Müteahhit: Çok iyi bir fiyata sattı hatta. Bundan daha iyi bir müşteri bulamazdınız.

Aslı (Faruk Bey’in Kızı): (Faruk Bey’in kızı arar ev telefonundan sesli mesaj bırakır). Benden önce müteahhitten duymuşsun. Sana söyleyecektim. Filmi tamamlamak için evi sattım. Önce işimi halledeyim, sonra senin istediğin deniz manzaralı evi alırsın. Hem sen hep deniz manzaralı ev isterdin. Neyse şimdi çok işim var, bunları daha sonra konuşuruz.

Yapı ve hayat kentin temel iki karakterini oluşturmaktadır. Kent ne tek başına binalardan oluşan bir yapıdır ne de toplumsal hayatın akışıdır. Her iki unsur birlikte anlamlıdır ve kentin temel yapısını oluşturmaktadır (Alver, 2017). Bir mekânda yer alan insan ilişkileri o mekânın niteliğine ait önemli veriler sunmaktadır. Aile ilişkileri, komşuluk ilişkileri, üretim ve tüketim ilişkileri vb. ilişki türleri mekânın yapısını ve o mekâna ait ilişki ağlarını yansıtmaktadır. Mekânın değişmesi aynı zamanda sözü edilen ilişki ağlarının değişmesi anlamına gelmektedir. Özellikle değişimin en çok yaşandığı kentsel mekânlarda bu yapılar daha çok karşımıza çıkmaktadır.

Kapitalizm kendini yeniden üretmek için kentleşmek zorundadır. Ne var ki sermayenin kentleşmesi çelişkiler yaratır. Dolayısıyla kentleşen sermayenin sosyal ve fiziksel peyzajı kapitalist gelişmenin ve teknolojik değişimin dönüştürücü güçlerinin sessiz tanığı olmaktan çok daha fazla bir şeydir. Kapitalist kentleşmenin benzersiz bir mantığı ve benzersiz çelişki formları vardır. Kentleşme bütün bu sayılanların dışı vurumu olarak sunulabilirse de fazlalarının kullanılmasının, üretilmesinin, massedilmesinin ve temel yükünün kentleşme sayesinde mümkün olduğunu kabul etmemiz gerekir (Harvey, 2017, s. 86). Kentsel dönüşüm sürecinde Türkiye’de yaygın olarak kentsel yenileme, temizleme ve soylulaştırmanın mevcut olduğu görülmektedir. Eski yapıların yıkılıp yerine yenilerinin inşa edilmesi maliyetler ve yüksek bedelleri açısında eleştiriye maruz kalmaktadır. Fiziksel olarak yerine yenisinin inşa edilmesi aynı zamanda o yapıya ait ilişki ağlarının da yenilenmesi anlamına gelmektedir. Yenilenen alanların yerleşik kültürün, aile ve komşuluk ilişkilerinin yok olmasına, yerini bireyselliğin, yabancılaşmanın yalnızlaşmanın hâkim olduğu ilişki ağlarına bırakmasına neden olmaktadır. Farklı ülkelerde özellikle Avrupa’daki kentsel dönüşümüne bakıldığında kentin var olan yapısının iyileştirilmesi temel esas olarak görülmektedir. Bu amaçla kentsel koruma, rönesans ve rehabilitasyon gibi modeller uygulanmaktadır. Türkiye’de ise durum tersi işlemektedir. Mekânlar bireylerden bağımsız bir şekilde ele alınmakta ekonomi temelli bir yaklaşım sergilenmektedir (Yaman ve Şahinbaş, 2017). Kentsel mekânlarda ekonomi temelli yürütülen kentsel dönüşüm, modern kentsel mekânlarda yaşayan bireylerin bireysellikleri ve kendi çıkarlarının ön planda tutulduğu tutum ve davranışların ön plana geçmesi ile birlikte, toplumsal ilişkilerin daha mesafeli ve uzak bir hal almasına neden olmaktadır.

Kentsel mekânda ilişkilerin mesafe açısından yakın, fakat sıcaklık bakımından uzak içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Büyük kalabalıklar arasında bireysel yaşamı zorunlu kılmakta ve özellikle bireysellik kapsamı içerisinde yalnızlık olgusunu barındırmaktadır. Faruk Bey’in komşusunun kalabalıkların akış halinde hareket ettiği yerde uzun bir süre öldüğünün fark edilmemesi, yakın ama uzak ilişki ağına ait çelişkinin en önemli göstergesidir. Faruk Bey’in uzun yıllar yaşadığı apartman, kentsel mekânda geleneksel değerlerin hâkim olduğu, sıcak, samimi ve yakın ilişkileri içeren komşuluk kültürünün yürütüldüğü bir mekândır. Geleneksel değerlerin can çektiği kentsel mekânda, Faruk Bey’in komşusunun öldüğünün fark edilmemesi, kalabalıklar içerisinde yalnızlık vurgusu ile kentsel mekâna ait ilişki ve iletişimin niteliğini yansıtmaktadır. Ayrıca her ne kadar komşuluk kültürü devam ediyor gibi

görünse de aslında ilişki ağlarının samimiyetten uzak bir türde gerçekleşmesi kentsel mekâna ait bir vurgudur. Cenaze törenine katılanlar arasında kentsel dönüşümün olumlu ve olumsuz yanları üzerinde tartışma çıkması, esasında modern kentsel mekânlarda bireyselliğin ve bireysel düşüncelerin hâkim olduğunu göstermektedir. Yine Faruk Bey’in kızının, kentsel dönüşüm sürecinde babasından habersiz evi kendi bireysel meseleleri için satması, babası ile iletişiminin soğuk ve mesafeli olması, aile içi ilişkilerinin de dönüşüme uğradığını göstermektedir. Dolayısıyla toplumlar değişime uğrarken mekânların da değişime uğraması kaçınılmazdır. Aynı şekilde mekânların değişmesi, ilişki yapısını ve ilişki ağlarını da değiştirip dönüştürmektedir. Sözü edilen değişim ve dönüşüm kentsel mekânlarda daha hızlı, daha radikal ve daha görünür bir şekilde gerçekleşmektedir.

Sermayenin Dönüştürdüğü Mekânlar: Gökdelenler

Toplum kendini mekânlarda ürettiği gibi mekânlar üzerinden kimliğini yansıtmaktadır. Kimlik ya da toplumsal kimlikler mekâna yansiyarak belirli bir bilinç oluşturmaktadır. Bu durumda mekânlar, toplumsal kimliklerin bir göstergesi olarak işlev görmeye başlar. Bu anlamda toplumsal değişim ve dönüşümleri mekân üzerinden anlamak ya da mekân üzerinden izlemek mümkün hale gelmektedir. Apartmanlaşma, güvenli siteleri, modern alışveriş merkezlerinin varlığı yeni bir söylem, yeni bir anlam ve kimliklerin yeni bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla mekânsal değişimler toplumsal değişimlerin merkezi haline gelmektedir (Alver, 2007). Mekânsal değişimin itici gücü ise, kapitalist üretim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekânlar, kapitalizm ekseninde yeni biçimler kazanmaktadır. Lefebvre’ye göre, mekânların üretiminin arkasında yatan dinamik, kapitalist üretim süreçlerinin yeniden üretimidir. Sözü edilen bu süreç hem toplumsal ilişkileri hem de maddi üretim ilişkilerini kapsamaktadır. Bu durum ise, klasik anlamda fabrika veya işyerlerinde değil belirli bir mekân üzerinde gerçekleşmektedir. Lefebvre’ye göre bu durum, mekânların yeniden üretilmesini sağlarken aynı zamanda kapitalist üretim süreçlerinin de yeniden üretimi anlamına gelmektedir (Kars-Kaynar, 2015). Yeniden üretilen mekânlar içerisinde kentsel mekânların önemi büyüktür. İnsan yoğunluğunun ve akışın çok fazla olduğu kentsel mekânlar üretim ve tüketim ilişkilerinin merkezi konumuna sahiptir. Dolayısıyla kapitalist üretim sürecinde kentsel mekânların değiştirilmesi ve değişim için tasarısı ya da planlamanın yapılması öncelikli hale gelmektedir.

Kentsel dönüşüm sürecinde kentin rasyonel bir biçimde planlanması temel amaç haline gelmektedir. Bazı dönemlerde planlama her şeyin önüne geçebilmektedir. Bu anlamda kentsel mekânların dönüştürülmesi belirli aktörler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dönüşüm gerçekleştirilirken kentte yaşayan sakinlerin talepleri ya da ihtiyaçları ikinci planda tutulabilmektedir. Buradaki temel amaç modern bir kent imgesi oluşturmaktır (Şentürk, 2017). Modern bir kent imgesi oluşturmanın önemli bir adımı da gökdelenlerin yükselmesidir. Gökdelenler güç, ihtişam ve başarının simgesi durumundadır. Dolayısıyla gökdelenler, kentsel mekânlar için bir kimlik ifade etme aracına da dönüşmüştür.

Gökdelenler, modern kentlerin özellikle hızlı kentleşen mekânların temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Her geçen gün sayılarının artması ile modern kentsel mekânların önemli bir silüetini oluşturmaktadır. Gökdelenlerin yükselmeye başlaması ile birlikte mimari ve inşaat teknolojilerin başarısını göstermektedir. Bunun yanı sıra kıymetli arazilerden de

tasarruf sağlanması bakımından iktisadi ihtiyaçlara da cevap verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kapitalist üretim ilişkileri açısından da rant geliri sağlamaktadır. Dolayısıyla gökdelenler, modern kentsel mekânlarda kapitalist üretim süreçlerinden bağımsız bir şekilde düşünülemez (Çoban, 2016). Bu durumda gökdelenlerin, kentsel dönüşüm süreçlerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği söylenebilir. Kentsel dönüşümün temel amaçlarından birini kentsel mekânları iktisadi olarak canlandırmak ya da kentsel mekânların iktisadi değerini yükseltmek oluşturmaktadır. Dolayısıyla yıkımlar, istimlaklar ve yeniden inşa süreci düşünüldüğünde kentsel dönüşümlerin iktisadi olarak bir değerinin ya da karşılığının olduğunu söylemek yanlış olmaz (Şentürk, 2017). Eskinin yıkıldığı ve yerine yenisinin yapıldığı ve iktisadi karşılığının olduğu kentsel dönüşümün diğer amaçlarından birisi ise kentsel mekânın soylulaştırılmasıdır. Bu amaç için de gücün ve ihtişamın simgesi olan gökdelenlerin inşası önemli hale gelmektedir. Görünürde alandan tasarruf sağlamak için inşa edilen gökdelenler, teknolojinin gelişmesi ile birlikte binalarda yaşanacak dezavantajlı durumların önüne geçilmiş ve kat sayıları daha çok artmaya başlamıştır. Kapitalist üretim sürecinin önemli bir uzantısı olan gökdelenler aynı zamanda inşaat sektörünü sürekli canlı tutarak işgücünün yeniden üretilmesini de sağlamaktadır. Dolayısıyla gökdelenler hem iktisadi karşılığı olan ekonomik bir değer olarak hem de kimlik ifade etme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güç, ihtişam, başarı, işgücünün yeniden üretimi ve güçlü bir kentsel imge gibi olumlu görünümünün yanı sıra eşitsizlikleri de yeniden üretmektedir.

Şekil 1: Faruk filminde kentsel dönüşüm ve gökdelenler

Kentsel mekânlarda mal ve hizmetlerin eşitsiz bir şekilde dağılımı, yeni tür eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Yeni eşitsizlikler aynı zamanda kentsel mekânlarda, mekânsal farklılaşma aracılığıyla kimlikleri temele alan ötekileştirme eksenli eşitsizlikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alpman, 2019). Özellikle kentsel dönüşüm sürecinde istimlaklarla yerinden edilenler, gücün ve ihtişamın yer aldığı kentsel mekânların dışına itilmektedirler. Yeni üretilen mekânlarda yer alanlar ya da o mekân üzerinde gündelik yaşam pratiklerini sürdürenler genellikle üst gelir grubuna dâhil olanlardır. Gökdelenlerin yer aldığı mekânlardan uzaklaştırılanlar ise, orta ve alt gelir grubuna dâhil olanlardır. Üstelik kentsel dönüşümüne konu olan mekânların eski sakinleri sözü edilen gelir grubuna dâhil olan bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşümle birlikte kentin görüntüsü güç ve ihtişam üzerinden yenilenirken diğer taraftan eşitsizlikler de yeniden üretilmektedir.

Mekânsal Dönüşümde Katılım Süreçleri ve Yeni Eşitsizlik Biçimleri

Mekânın çelişkileri, matematikte ortaya çıktığı şekilde kendi ulusal biçiminden kaynaklanmaz, bu çelişkiler pratik ve toplumsal içerikten, özellikle de kapitalist içerikten kaynaklanır. Gerçekten de kapitalist topluma özgü bu mekân pratikte ticarileşmiş, parçalanmış, parça parça satılmış olmasına karşın ussal olmak ister. Buna göre, egemen sınıfın mekân üstünde ikili iktidara sahip olduğu görülür. İlkın, devletin ve toplulukların haklarını saklı tutmak kaydıyla, mekânın tümüne sirayet eden özel toprak mülkiyeti ile ikinci olarak da bütünsellikle, yani bizzat devletin bilgisi, stratejisi ve eylemiyle. Bu iki veche arasında, özellikle de soyut mekânla algılanan, yaşanan, parçalanın ve satılan dolayısı mekân arasında önü alınamaz çatışmalar vardır. Kurumsal düzlemde bu çelişkiler düzenlemeye ilişkin genel planlar ile mekân tacirlerinin kısmi projeleri arasında belirir (Lefebvre, 2022, s. 45). Gündelik yaşam pratiklerimizin şekillendiğı, belirli hafızanın yerleştigi ve kimliğimizin önemli bir parçası haline geldiğı mekânlar üzerinde, çeşitli projeler şekillenmektedir. Sözü edilen projeler ise, sermaye birikimine göre mekânın yeniden üretildiğı, yeniden tasarlandığı ve yeniden şekillendiğı bir süreci içermektedir. Yeni oluşum sürecine mekân üzerinde yaşayanların dâhil edilip edilmemesi ise büyük bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde yerinden edilen bireylerin durumu ise şu şekildedir:

Ne yaptınız toplantıda?

İyi güzel de yeni haliyle on metre küçölüyor ev.

Bir odanın olmaması demek.

Evet. İki çocukla ne yapılır bilemiyorum. Çözüm yok, anlaşma yapılmış.

Yönetici: Faruk Bey, belediye bu işe el attı. Ya mantolama yapılacak ya da yıkılıp yeniden yapılacak apartman. Yeni sisteme uymayan asansörlerin yenilenmesi gerekiyor. Bu da daire başına yirmi beş ya da otuz bin civarı para düşüyor demektir. Bunun yerine apartmanı yenilemek daha iyi olur. Kaç yıldır bu eski eşyaları omuzunuzda taşıyorsunuz. Atın bu eşyaları. Yeni ev yeni eşyalar iyi olmaz mı? Kendinize yeni bir sayfa açın. Taze kan her zaman iyidir. Burada yeni restoranlar, kafeler, alışveriş merkezleri açılacak. Tamamen değişecek görüntüsü.

Faruk Bey: Bilmiyorum, artık görebilir miyiz yeni yapılacak binayı.

Yönetici: Öyle konuşmayın, nice gençleri cebinizden çıkarırsınız.

Yönetici: 8 Firmadan teklif aldık. Sadece iki firma bizim isteklerimizi karşılıyor.

Yaşlı Komşu: Her cephede balkon, banyolarda kendinden ısıtmalı duşlar yapılacak.

Genç Komşu: Firmaların verdiği görselleri göstererek, bu binayı gerçekten yapmışlar mı? Ben böyle bir şey görmedim. Hayali bir şeyin altına mı imza atacağız.

Genç Kadın Komşu: Geleceğin Mimarisi bunlar.

Faruk Bey: Ben kabul etmiyorum. Ağaçlar kesilecek. Mutfağı ön cepheye taşıyorlar.

Yönetici: Sizin kabul edip etmemeniz artık bir şeyi değiştirmiyor Faruk Bey.

Faruk Bey: Ben memnun olmadım, o yüzden imzalamıyorum.

Yönetici: (Genele konuşarak) Hepimiz hemfikiriz, ben bir form hazırladım. Hangi firmayı seçtiyseniz onun altına imza atarsanız bu işi hemen sonuçlandırırız.

Faruk Bey mecburen imzalamak zorunda kalır.

Mekânsal sosyal adaleti mekânın yeniden üretimi sürecinde, sürece dâhil olanlarla birlikte hareket etmeyi gerekli kılmaktadır. Özellikle bu süreçte bireysel iradeye saygı duyulması ve etkin bir katılımı planlamanın yapılması gerekmektedir (Alptekin, 2025). Şehir hakkı, ayrımcı, ayrıştırıcı bir örgütlenme ile kentsel gerçeklikten dışlanmanın reddine meşruluk kazandırmaktadır. Bu yurttaşlık hakkı, ayrıştırma üstüne kurulan-hatta onu kuran oturan-merkezlerin, siyasal ayrıcalıklardan faydalanmayan herkesi çeperdeki alanlara atan bilgi, enformasyon, iktidar, zenginlik ve karar merkezlerinin önlenemez krizini haber vermektedir (Lefebvre, 2022, s. 26). Şehir hakkı sadece bireylerin o mekân üzerinde yaşama hakkını ifade etmez, bununla birlikte mekânın değişiminde ya da mekânın yeniden üretiminde yaşayan bireylerin söz hakkının bulunması anlamına gelir. Kentsel dönüşüm sürecinde mekânın yeni bir form kazanmasında bireylerin rızalarının olup olmaması, yeni tasarı üzerinde bireylerin hemfikir olup olmamalarının dikkate alınması son derece önemlidir. Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm sürecine rıza gösterilse de, dönüşen mekân üzerinde yaşayan bireylerin hemfikir olmaları zorlaşmaktadır. Sermaye sahiplerinin oluşturduğu projeler, bireylerin bütününe hitap etmemektedir. Özellikle proje sahiplerinin lehine olacak şekilde projelerin tasarlanması bireylerin olumlu karşıladığı bir durum değildir. Dolayısıyla teoride bireylerin sürece dâhil edildiği fakat pratikte bireylerin istekleri dışında hareket edildiği, bireylerin hakkının ötelendiği bir süreçle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum ise, bireylerin yaşadıkları mekân üzerinden ötekileştirildikleri, aidiyetlerinin zedelendiği bir süreçte evrilmektedir.

Gündelik yaşam pratiklerimizi şekillendirdiğimiz mekânlarla kurulan aidiyet, kimliğin farklı bir yönüne işaret etmektedir. Kentsel mekânlarla kurulan aidiyet aynı zamanda kentlilik bilincinin oluşmasını da sağlamaktadır. Kentsel mekânlarla sağlıklı bir aidiyet kurulmadığı zaman kentlilik bilincinin de sağlıklı bir şekilde oluşması beklenemez. Kentsel aidiyetin kurulabilmesi için kentsel mekânların bireysel ihtiyaç, ilgi, tutum ve beklentilerin dikkate alınarak üretilmesi gerekmektedir. Özellikle mekânların dönüşüm sürecinde kentlilerin de sürece dâhil olması bir şehir hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde politikalar çerçevesinde oluşturulan projelere bireylerin dâhil edilmesi, bireylerin kentte yaşamalarından doğan haklarının farkına varıldığı, sosyo-ekonomik düzlemde dışlanmadığı ya da ötekileştirilmediği bir sürece vurgu yapmaktadır. Bireylerin sürece bu şekilde dâhil edilmesi, kentle ya da yaşadıkları mekânla var olan aidiyetin kırılmaması ve devam etmesi açısından elzem bir durumdur (Nebati, 2020). Yaşanan mekânlarla kurulan aidiyet, mekân üzerinde gerçekleşecek her harekette bireylerin var olması demektir. Bu durum sadece kentliliğin temel bileşeni olmanın ötesinde bir yaşam hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin yaşadıkları mekânda her türlü haktan faydalanma hakkının bulunduğu gibi, değişim, tasarı ve yeni oluşum sürecinde de var olabilmesi hakkına sahiptir. Kentsel dönüşüm süreci bireylerin yaşadıkları mekândan uzaklaşmalarına, mekânla kurulan aidiyetin kopmasına ve geçmiş mekânsal hafızalarının yok olmasına neden olmaktadır. Var olan bağları kopan bireylerin yaşadıkları duygusal boşluğun yanı sıra, dönüşüm sürecinde yeniden üretilecek olan mekânla ilgili ihtiyaç, istek, ilgi ve beklentilerinin ikinci planda tutulması, üretilecek olan mekânla yeniden bağ

kurmalarını zorlaştırmaktadır. Bireylerin hem sakini oldukları mekânlarda yerinden edilmeleri hem de dönüşüm sürecinde fikirlerinin dikkate alınmaması, eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Kapitalist üretim sürecinden bağımsız bir şekilde düşünülmeyen kentsel dönüşüm projeleri, aktörler lehine şekillenmektedir. Bireylerin ise, uygulanacak projeler arasından tercihlerine izin verilmektedir. Sözü edilen projeler ise, konuya dâhil olan bireylerin tümünün ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamaktan uzaktır. Dolayısıyla bireylerin karar mekanizmasında yer almamaları ve istekleri dışında gerçekleşen mekânsal dönüşüm eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir sürece doğru evrilmiş durumdadır.

Sonuç

Mekân, toplumsal ilişkiler tarafından şekillendirilen bir yerdir. Özellikle bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin mekânlara yansıdığı görülmektedir. Bireyler toplumsal yaşamışlıklar ekseninde mekânlar üzerinde iz bırakmaktadır. Sözü edilen bu yaşamışlıklar ise, bireyleri mekânlara bağlamakta ve bireylerin mekânla duygusal bağ kurmasına neden olmaktadır. Bu anlamda mekânların belleklere sahip olması bu yapıdan ileri gelmektedir. Mekânın bir diğer yönünü ise, mekânların bireyler üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Mekânlar, bireylerin gündelik yaşam pratiklerini şekillendirmede öne çıkmaktadır. Özellikle kırsal mekân ve kentsel mekânın bireylere sunmuş olduğu yaşama deseni arasındaki farklılıklar, mekânın bireyler üzerindeki etkisinin göstergelerindendir.

Kentsel mekânın, akışkan, hızlı, dinamik, yeniliğe açık ve yeniliğe hemen uyum sağlamayı gerektiren bir yapısı bulunmaktadır. Sözü edilen akışkan iklime ayak uydurmak ve bu yapıya uygun hayat tarzını kavramak, “genç ve dinamik” olmayı gerektirir. Bu özelliklerin dışında kalanların, ötekileştirilip kentin çeperlerine itildikleri görülmektedir. Başka bir ifadeyle akışkanlığın yanında yavaş hareket eden, işlerin aksatılmasına neden olan, “yaşlı ve dinamik olmayanlar”ın modern kentsel mekânlarda dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir.

Kentsel mekânların bir diğer özelliği ise, bireylerin mesafe olarak birbirlerine yakın oldukları fakat ilişkilerin sıcaklığı bakımından mesafeli oldukları gerçeğidir. Geleneksel aile, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri sıcak ve samimi ilişki ağı içerisinde şekillenmektedir. Modern kentsel mekânlarda ilişki ağları mesafeli ve samimiyetten uzaktır. Aile içi ilişkiler, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri mesafe olarak yakın olabilir, fakat samimiyet açısından uzak ilişkileri barındırmaktadır. Modernitenin en önemli göstergelerinden biri olan bireysellik ve bireysellik kapsamında iletişim ve etkileşimin gerçekleşmesi, kentsel mekânların önde gelen özellikleridir. Özellikle bütün ilişki ağlarında ve karar mekanizmalarında birey, geleneksel ilişki kalıplarının ötesinde sadece kendini önceleyen, kendi menfaatlerini ön plana çıkaran ya da kendine göre avantajlı durumlara sahip olmayı tercih eden bir durum sergilemektedir. Böylesi bir nitelik sergileyen bireyler, kentsel mekânların hızlı ve radikal bir şekilde değişim ve dönüşümünü kabul edip hemen uyum sağlamaktadırlar. Kentsel dönüşüm sürecinde sözü edilen özelliklere sahip bireyler yapıya uygun bir durum sergilemektedirler. Bu tutum ve davranışlara sahip olmayan daha geleneksel kalıpları taşıyan bireyler, kentsel dönüşüm sürecinde dezavantajlı konuma düşmektedirler. Dolayısıyla bu durum, modern kentlerde dönüşüm sürecinde eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Kentsel dönüşüm çeşitli amaçlarla eskinin yıkıldığı yerine yenisinin yapıldığı ya da eski mekânların restore edilerek günün koşullarına uygun hale getirildiği bir süreçtir. Bu süreç

içerisinde kentsel mekânlarda gökdelenlerin yükseldiği görülmektedir. Gücün, ihtişamın ve başarının simgesi haline gelen gökdelenler ayrıca kentsel mekânların da özellikle modern kentlerin en önemli imgeleri haline gelmektedir. Kapitalist üretim sürecinin en önemli uzantısı olan gökdelenler, kentsel dönüşümün de ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Güç, ihtişam, başarı, işgücünün yeniden üretimi, güçlü bir kentsel imge gibi olumlu görünümünün yanı sıra eşitsizlikleri de yeniden üretmektedir. Yeni üretilen mekânlarda yer alanlar ya da o mekân üzerinde gündelik yaşam pratiklerini sürdürenler genellikle üst gelir grubuna dâhil olanlar iken; sözü edilen mekânlardan uzaklaştırılanlar orta ve alt gelir grubuna dâhil olanlardır. Dolayısıyla kentsel dönüşümle birlikte kentin görüntüsü güç ve ihtişam üzerinden yenilenirken diğer taraftan yeni eşitsizlikler de oluşturmaktadır.

Eşitsizliğin bir diğer yönü ise, yaşanan mekânsal dönüşümde karar mekanizmasında yer alıp almamak oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde mekânların yeni form kazanmasında, dönüşecek mekân üzerinde yaşayan bireylerin hemfikir olma durumları zorlaşmaktadır. Sermaye sahiplerinin sunmuş oldukları projelerin, mekân sakinlerinin tümüne hitap etmesi özellikle sermaye sahiplerinin avantajına olan durumlarda gittikçe zorlaşmaktadır. Dolayısıyla teorikte bireylerin sürece dâhil edildiği fakat pratikte bireylerin istekleri dışında hareket edildiği, bireylerin hakkının ötelendiği bir süreç ile karşı karşıya kalınmaktadır. Modern kentli bireylerin mekânsal dönüşüme çabuk uyum sağlayan yönlerinin bulunmasına karşın karar mekanizmasında etkin bir şekilde yer alamamaları yeni eşitsizlikler ya da yeni mağduriyetler doğurmaktadır. Bu durum ise, bireylerin yaşadıkları mekân üzerinden ötekileştirildikleri, aidiyetlerinin zedelendiği bir sürece evrilmektedir.

Kaynakça

- Alpman, P. S. (2019). Mekân, kimlik, sınıf: Farklar neden bir arada barınamazlar? *İdealkent*, 26(10), 373-401. <https://doi.org/10.31198/idealkent.519245>
- Alptekin, M. Y. (2025). Kentsel dönüşüm ve sosyal adalet. M. Y. Alptekin (Ed.). *Şehir sosyolojisi*, (s. 317-339), Nobel Yayınları.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı* (10. baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Alver, K. (2007). *Siteril hayatlar: Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler* (1. baskı). Hece Yayınları.
- Alver, K. (2017). Kent imgesi. K. Alver (Ed.). *Kent sosyolojisi*, (s. 11-37). Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Aslan, Ş. (2022). *Mekân, kimlik ve politika: Kent sosyolojisi yazıları* (1. baskı). Ütopya Yayınevi.
- Aydın, S. (2020). *Mekân üzerinden politik kimlik inşası* (1. baskı). Efeakademi Yayınları.
- Ayhan, D. (2022). *Mekânsal aidiyet: Mekân sosyolojisine yeni bir bakış* (1. baskı). Çizgi Kitabevi.
- Bayırbağ, M. K., Schindler, S. ve Penpecioglu, M. (2023). The limits to urban revolution: the transformation of Ankara, Turkey, under the Justice and Development Party. *Urban Geography*, 44(8), 1677-1700. <https://doi.org/10.1080/02723638.2022.2125662>
- Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distances. *Journal of Applied Sociology* 9: 299-308.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology and Social Research*, 17, 265-271.
- Bölükbaşı, A. (2024). Kentleşmeyi planlamak: Kalkınma planlarındaki şehirleşme politikalarının dönüşümü. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), 86-110.
- Castree, N. (2021). David Harvey. P. Hubbard ve R. Kitchin Ed.), *Mekân ve yer üzerine büyük düşünürler*, (s. 405-419). Örgün Yayınevi.
- Çavuşoğlu, E. ve Strutz, J. (2014). Producing force and consent: Urban transformation and corporatism in Turkey. *City*, 18(2), 134-148. <https://doi.org/10.1080/13604813.2014.896643>
- Çoban, F. (2016). Kentsel mekânın dikey örgütlenişi: Gökdelenler. Ö. Sarı ve A. Esgin (Ed.). *Toplumsal analizler ekseninde kent fragmanları*, (s. 109-143). Phoenix Yayınları.
- Erdönmez, E. (2020). Kenti bir kamu alanı olarak okuma. H. Taşçı ve N. Nebati (Ed.). *Şehir üzerine düşünceler I*, (s. 117-133). Kaknüs Yayıncılık.
- Erman, T. (2016). Kentsel dönüşümün eleştirel analizi. (Der. İ. Kaya). *Yeni Türkiye’nin toplumsal yapısı*, (s. 79-93). İmge Kitabevi Yayınları.
- Frisby, D. (2012). *Modernlik fragmanları: Simmel, Kracauer ve Benjamin’in eserlerinde modernlik teorileri*. (Çev. A. Terzi, 1. baskı), Metis Yayınları.
- Genç, F. N. (2008). Türkiye’de kentsel dönüşüm: Mevzuat ve uygulamaların genel görünümü. *Yönetim ve Ekonomi*, 15(1), 115-130.
- Gierny, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 463-496. <https://www.jstor.org/stable/223453>
- Güleç-Solak, S. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal bir bakış. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.

- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev: Mehmet Moralı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2017). *Kent deneyimi*. (Çev. E. Soğancılar, 3. baskı). Sel Yayıncılık.
- Kars-Kaynar, A. (2015). *Sermayenin coğrafyası: Yayılan sermayenin daralan mekânları* (1. baskı). Notabene Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2017). Kent sosyolojisinde değişen kavrayışlar ve Türkiye’nin kentleşme deneyimi. (Çev. Ö. Uğurlu, N.Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve A. Şiriner). *Türkiye perspektifinden kent sosyolojisi çalışmaları*, (s. 177-227). Örgün Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekânın üretimi*. (Çev. I. Ergüden, 3 baskı). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2022). *Şehir hakkı II: Mekân ve siyaset*. (Çev. M. Yetkin, 1. baskı). Sel Yayıncılık.
- Hubbard, P. ve Kitchin, R. (2021). Giriş: Neden büyük düşünürler? (P. Hubbard ve R. Kitchin, Ed., E. Ş. Ataman, Çev.). *Mekan ve yer üzerine büyük düşünürler*. Litera Yayıncılık.
- Namey, E., Guest, G., Thairu, L., ve Johnson, L. (2008). Data reduction techniques for large qualitative data sets. G. Guest & K. MacQueen (Ed.), *Handbook for team-based qualitative research*. (pp. 137-161). Rowman Altamira.
- Nebati, N. (2020). Şehirli kimdir? H. Taşçı ve N. Nebati (Ed.). *Şehir üzerine düşünceler I*, (s. 73-93). Kaknüs Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar 2*. (Çev. S. Özge, 7. baskı). Yayıncı Yayınları.
- Proshansky, H. M., Fabian, A.K. ve Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, (3), 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, 3. baskı). Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Saraçoğlu, C. ve Demirtaş-Milz, N. (2014). Disasters as an ideological strategy for governing neoliberal urban transformation in Turkey: Insights from Izmir/Kadifekale. *Disasters*, 38(1), 178-201.
- Simmel, G. (1997). On the Essence of Culture. David Frisby & Mike Featherstone (Ed.), *Simmel on Culture, Selected Writings*, (pp. 40-45), Sage Publications.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (Çev. T. Birkan, 1. baskı). Metis Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2016). Modern kent: Mekânın yapay metamorfozu. Ö. Sarı ve A. Esgin (Ed.), *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları*, (s. 77-108). Phoenix Yayınları.
- Şentürk, M. (2017). Kentsel dönüşümün sosyolojisi. K. Alver (Ed.), *Kent Sosyolojisi*, (s. 377-395), Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Taşçı, H. (2021). *Bir hayat tarzı olarak şehir, mekân, meydan* (2. baskı). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Türk, E. & Bölükbaşı, A. (2021). “Gecekondulaşmadan Kentsel Dönüşüme Türkiye’nin Kentleşme Süreci”, *Kent Sosyolojisi Üzerine Senfonik Okumalar* (iç.), Ed.: Ünal Şentürk, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayıncılık.
- Yaman, F. T. ve Şahinbaş, U. (2017). Türkiye’de kentsel dönüşüm. *ABMYO Dergisi*, (47), 53-77.